

WB069 Verstand en gevoel

Gemaakt door Bart Barnard

Suggesties voor het inzetten van het filmpje

Het filmpje wordt vooraf bekeken en tevens wordt de tekst gelezen

Leerdoel

Na afloop van de les kunnen leerlingen

- het verschil tussen verstand en gevoel op het gebied van beslissingen nemen met eigen voorbeelden uitleggen.
- aanvoeren welke gronden van belang zijn voor het nemen van beslissingen.
- aanvoeren dat het verstand geleid wordt door het gevoel en het gevoel getemperd wordt door het verstand.

Didactische opzet

Na het bekijken van het filmpje en het lezen van de tekst wordt de klas door de docent meegenomen door de tekst en de opdrachten. Zelf lezen, klassikale toelichting en bespreking lossen elkaar hierbij af. Opdracht 1 kan het beste individueel worden gedaan, opdracht 2 in duo's.

Noten voor de docent

- Voor het gemak wordt in dit stuk verstand gelijk gesteld met rationeel en gevoel met emotioneel. Natuurlijk is dit veel te kort door de bocht. Het is wellicht interessant te laten inventariseren waarom iets wel 'verstandig' kan zijn, maar niet op eenzelfde manier 'gevoelig'.
- Het onderscheid tussen rationele en emotionele beslissingen is uiteraard op zijn minst onduidelijk. Wat voor de één volstrekt rationeel is, kan voor de ander juist appelleren aan een bepaald gevoel, en ook kun je je afvragen wanneer iets volstrekt rationeel is.
- Gevoel leidt het verstand, verstand tempert het gevoel (Kant).
- Omgekeerd is het natuurlijk ook zo dat rationeel handelen een goed gevoel tot gevolg heeft.

Inleiding

Al sinds de Oude Grieken wordt er een onderscheid gemaakt tussen het gevoel en het verstand, en wordt de laatste van deze twee op een hoger plan geplaatst dan de eerste. In de Moderne Tijd lijkt zowel dit onderscheid als deze hiërarchie steeds sterker te worden. Van mensen wordt verwacht dat ze verstandig zijn, verstandig en rationeel handelen en verstand van zaken hebben. Gevoelige mensen worden als zweverig of niet ter zake doende weggehoond, of op zijn best als rareit getolereerd.

In deze Wisebits bekijken we de verhouding tussen verstand en gevoel. We onderzoeken of de beste beslissingen genomen worden op rationele of emotionele gronden, en of die twee wel zo tegenover elkaar staan als altijd gedacht wordt.

De hoofdpersoon in het filmpje moet een drukke weg oversteken om op zijn werk te komen. Uit rationele overwegingen besluit hij telkens om met oversteken te wachten totdat er voldoende ruimte hiervoor is. Hierdoor komt hij te laat op zijn werk, wat de

irritatie van zijn baas tot gevolg heeft. De angst voor deze irritatie doet hem echter op het laatst besluiten wat minder voorzichtig de weg over te steken, met alle nare gevolgen van dien.

Opdracht 1

Ga eens na welke min of meer belangrijke beslissingen je de voorbije week hebt genomen. Welk huiswerk heb je wel of niet gemaakt, welke tv-series wel of niet bekeken en welke sms wel of niet verstuurd. Probeer voor elk van deze beslissingen eens te omschrijven waarom je het besluit hebt genomen wat je genomen hebt, bijvoorbeeld 'Ik heb die opgave voor wiskunde niet gemaakt omdat ik er geen snars van snapte' of 'ik heb die opgave voor wiskunde niet gemaakt omdat ik er geen zin in had en liever ging schaatsen'. Kun je per beslissing aangeven of het volgens jou een rationele of een emotionele beslissing was?

Discussie

Waarschijnlijk kun je voor elke beslissing in het lijstje die je genomen hebt op emotionele gronden, rationele overwegingen aangeven om het tegenovergestelde te doen. Tenslotte weet je dat je leraar boos wordt wanneer je je huiswerk niet maakt, en weet je dat je beter vroeg naar bed kon gaan dan toch tot half één naar die serie kijken. En toch heb je die dingen gedaan op emotionele gronden. Wat leert je dat over de waarde van emotionele overwegingen? Zou je kunnen zeggen dat hoe veel argumenten je ook voor iets kunt aanvoeren, je het toch niet doet wanneer het niet goed voelt? Hier komen we in de groepsopdracht nog op terug.

De Pruisische filosoof Immanuel Kant meende dat alle alledaagse beslissingen genomen dienden te worden op basis van louter rationele overwegingen. Hoogstwaarschijnlijk heb je echter in het lijstje hierboven op zijn minst een aantal beslissingen weergegeven die je genomen hebt op emotionele gronden. En ook het mannetje in het filmpje besluit op emotionele grond (de angst voor de woede van zijn baas) om niet meer goed uit te kijken bij het oversteken. Denk je dat dit idee van Kant een ideaalbeeld is wat iedereen zou moeten nastreven, of kun je besluiten bedenken die principieel niet op rationele gronden genomen kunnen worden? Kun je (rationeel) besluiten om een muziekstuk mooi te vinden of om van iemand te houden?

Opdracht 2

Hierboven is alleen sprake geweest van rationele of emotionele beslissingen, alsof dit twee tegengestelde grootheden zouden zijn. Toch is de verhouding tussen verstand en gevoel complexer dan je op basis van deze eenvoudige tweedeling wellicht zou denken.

In het filmpje besluit het mannetje uiteindelijk niet goed uit te kijken bij het oversteken, omdat hij bang is voor de woede van zijn baas. Deze angst is een gevoel dat hem doet besluiten een beslissing te nemen die schijnbaar niet rationeel is. Of toch wel...? Het nare gevoel wat hij heeft wanneer hij weer te laat op zijn werk komt, heeft hij liever niet. In die zin is zijn te haastige oversteek het resultaat van een rationele overweging: hij verkleint

hiermee immers de kans op te laat komen en dus op de woede van zijn baas en dus op dat nare gevoel.

Maak in duo's een lijstje van onderwerpen die jullie mooi, leuk, goed of interessant vinden. Denk bijvoorbeeld aan sporten, muziek, kunst, spelletjes en dergelijke (zolang jullie er maar een positief gevoel bij hebben). Probeer vervolgens bij je partner te achterhalen waarom hij of zij deze dingen leuk of mooi vindt. Waarschijnlijk kom je er achter dat het leuk vinden van iets puur op grond van een gevoel kan: je kunt geen rationele argumenten aanvoeren waarom je bepaalde muziek mooi vindt en andere foeilelijk –hoewel je naderhand wellicht wel kunt aangeven wát je er exact mooi of lelijk aan vindt (zie ook de Wisebits over oorzaken).

Probeer nu in een vraag- en antwoordvorm een aantal zaken te identificeren die je doet of laat in het kader van de dingen die je leuk of mooi vindt. Ga je bijvoorbeeld 's avonds niet naar het café omdat je de volgende dag vroeg moet sporten, of neem je een krantenwijk om die nieuwe extensie van World of Warcraft te kunnen kopen? Zijn dit nu rationele of emotionele overwegingen? Doe je deze dingen op grond van je gevoel of op grond van je verstand?

Stel je vervolgens voor dat je alles kunt doen wat je wilt, dat je tijd en geld genoeg hebt, en bepaal opnieuw welke dingen je wel of niet zou doen in het kader van de dingen die je mooi of leuk vindt. Doe je deze dingen nu juist op grond van je gevoel, of op grond van de verstand? Wat blijkt nu uit deze twee oefeningen over de verhouding tussen verstand en gevoel?

Kun je zeggen dat het verstand geleid wordt door het gevoel, en dat het gevoel getemperd wordt door het verstand?

Discussie

In onze maatschappij is het gebruikelijk, in navolging van de Oude Grieken, het verstand een hogere plaats toe te kennen dan het gevoel. Met name in de negentiende eeuw vierde het primaat van het verstand hoogtij, wat bijvoorbeeld spreekt uit de werken van Conan Doyle en Jules Verne. Toch kun je een aantal problemen met deze opvatting analyseren. Allereerst kun je aanvoeren dat de meeste dingen die je doet je doet uiteindelijk een kwestie van gevoel zijn, ten tweede moeten veel beslissingen zo snel genomen worden dat het niet haalbaar is daar een rationele overweging aan vooraf te laten gaan, en tenslotte zijn de echt belangrijke beslissingen zo complex dat het niet mogelijk is daar alle mogelijke variabelen in mee te nemen.

Het blijkt dat mensen die bijvoorbeeld door een ongeluk niet meer in staat zijn emoties te voelen, ook niet goed meer in staat zijn beslissingen te nemen. Hetzelfde geldt voor autisten, die door een gebrek aan empathisch vermogen niet in staat zijn rationele beslissingen te nemen. Hetzelfde punt is hopelijk duidelijk geworden uit de verdiepende duo-opdracht: gevoel of emoties zijn nodig om de ratio een bepaalde richting te geven. Is het nu zo dat het er geen verstand is zonder gevoel? Kan een puur verstandelijk persoon bestaan (zoals de androïde Data uit de serie Star Trek)?

In het alledaagse leven hebben we te vaak te maken met complexe situaties waarbinnen wij een beslissing moeten nemen. Bijvoorbeeld het verlenen van voorrang op een druk kruispunt, het kiezen van de juiste rij in de supermarkt, of het al of niet begroeten van een vreemde die we op straat tegenkomen.

Als we in al deze situaties een rationeel argument vooraf laten gaan aan de beslissing, zijn we meestal te laat met de beslissing: het ongeluk is al geschied, we staan uren te beredeneren welke rij sneller zal gaan, of we begaan een faux pas door wel of niet te groeten. En zelfs al zouden we dat willen, dan nog zijn er in de echte wereld te veel factoren om mee te nemen in onze rationele overweging: is het nemen van een dergelijke beslissing dus een kwestie van gevoel, of misschien wel intuïtie?

Tenslotte het klassieke voorbeeld van het kopen van een huis. Uit de literatuur blijkt dat mensen die schijnbaar alle voors en tegens tegen elkaar afwegen over het algemeen een minder goede keuze maken dan mensen die gewoon op hun gevoel zeggen: 'Ja we kopen het huis'. Het blijkt dat het nemen van een dergelijke grote en ingrijpende beslissing eerder een kwestie is van het gevoel dan van het verstand: het kopen van een ovenwand kan het menselijk verstand nog net aan; voor iets groters hebben we het gevoel nodig. Tenslotte: in vroeger tijden trouwde mensen uit rationele gronden, om een betere status te krijgen, omdat de andere partij rijker was of de ouders vrienden van elkaar. Tegenwoordig schijnt alles rationeel beargumenteerd te moeten worden, maar de liefde heeft zich gelukkig uit deze ban van het verstand weten los te rukken. Wordt het niet tijd dat een dergelijke emancipatie op meer gebieden gaat plaatsvinden?